

โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน ที่ได้รับรางวัลดีเด่นในประเทศไทย

A STRUCTURAL EQUATION MODEL OF SUCCESS FACTORS FOR OUTSTANDING COMMUNITY ENTERPRISES IN THAILAND

เพ็ญสิริ ภูวกรกิจ¹ ยุพาภรณ์ ชัยเสนา^{1*} และ สุกัญญา ดวงอุปมา¹

Pensiri Phuworakij¹ Yupaporn Chaisena^{1*} and Sukanya Duanguppama¹

(Received: June 2, 2024; Revised: June 28, 2024; Accepted: June 30, 2024)

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนดีเด่นในประเทศไทย และ 2) วิเคราะห์อิทธิพลทางตรง อิทธิพลทางอ้อม และอิทธิพลรวมของปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนดีเด่นในประเทศไทย โดยศึกษาจากกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ได้รับรางวัลบริหารงานดีเด่นระหว่างปี พ.ศ. 2562 - พ.ศ. 2566 จำนวน 249 ตัวอย่าง ใช้แบบสอบถามในการเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลด้วยแบบจำลองสมการโครงสร้าง ผลการศึกษาพบว่า โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ($\chi^2=87.356$, $df=67$, $\chi^2/df=1.321$, $CFI=0.990$, $IFI=0.990$, $GFI=0.923$, $RMSEA=0.035$) ปัจจัยด้านภาวะผู้นำ และความสามารถทางนวัตกรรม สามารถอธิบายความแปรปรวนของตัวแปรความสำเร็จในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนดีเด่นได้ร้อยละ 84% และพบว่าความสำเร็จในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนดีเด่นได้รับอิทธิพลรวมจากความสามารถทางนวัตกรรมมากที่สุด โดยมีขนาดอิทธิพลเท่ากับ 0.59 ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าภาวะผู้นำและความสามารถทางนวัตกรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน โดยเฉพาะผู้นำที่มีความเป็นผู้ประกอบการ มุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลง และมีความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์ในการจัดการความรู้ จะช่วยเพิ่มความสมารถของในการปรับตัวของกลุ่มให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง สร้างนวัตกรรมใหม่ๆ ได้อย่างต่อเนื่องซึ่งเป็นสิ่งสำคัญต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนดีเด่น

คำสำคัญ: โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ ปัจจัยการดำเนินงาน ความสำเร็จ วิสาหกิจชุมชนดีเด่น

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชาบริหารธุรกิจ คณะบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

* Corresponding author, e-mail: yupaporn.chaise@gmail.com

Abstract

The purposes of this research were to 1) develop the causal factors affect on the success of outstanding community enterprises in Thailand, 2) analyze direct, indirect, and total effects of the factors affecting the success of outstanding community enterprises in Thailand. The research samples were 249 community enterprises that received the Outstanding Community Enterprise Award in Thailand. Data were collected through questionnaires and subsequently analyzed using structural equation modeling. The analysis revealed a good fit between the developed causal relationship model and the empirical data ($\chi^2=87.356$, $df=67$, $\chi^2/df=1.321$, $CFI=0.990$, $IFI=0.990$, $GFI=0.923$, $RMSEA=0.035$). Leadership and innovation capabilities factors explained 84 % of the variance in success variables for outstanding community enterprises. Notably, innovative capabilities exerted the strongest combined influence on operational success, with a path coefficient of 0.59. This finding suggests that leadership and innovation capabilities are critical factors influencing the success of community enterprise operations. Particularly, leaders who exhibit entrepreneurial qualities, focus on change, and possess strategic flexibility in knowledge management will enhance the group's ability to adapt to changing environments. This continuous creation of new innovations is crucial for the operational success of outstanding community enterprises.

Keywords: the causal model, operating factors, success, outstanding community enterprises

1. บทนำ

ในศตวรรษที่ 21 กระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ นำไปสู่การทบทวนบทบาทของวิสาหกิจชุมชนในฐานะกลไกขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก วิสาหกิจชุมชน หมายถึง กลุ่มบุคคลในท้องถิ่นที่รวมตัวกันเพื่อประกอบกิจการบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรธรรมชาติ และวัฒนธรรม ทำหน้าที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก สร้างรายได้ เสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน พัฒนาคุณภาพชีวิต และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ (สำนักงานส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิสาหกิจชุมชน, 2566) งานวิจัยที่ผ่านมาล้วนชี้ให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของวิสาหกิจชุมชนในการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน ผ่านการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นและทรัพยากรที่มีมาพัฒนาสินค้าและบริการที่มีคุณภาพ มุ่งสู่การพึ่งพาตนเอง สร้างรายได้ และความเข้มแข็งให้กับชุมชน (Chumkate, 2015; ยุพาภรณ์ et al., 2565) ปัจจุบันภาครัฐให้การสนับสนุนและส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ผ่านกลไกต่างๆ เช่น โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) นโยบายการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เน้นการสร้างเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) จะเห็นได้ว่าวิสาหกิจชุมชนเปรียบเสมือนฟันเฟืองสำคัญที่ขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากและส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนของท้องถิ่น ทว่าในปัจจุบันการดำรงอยู่ของวิสาหกิจชุมชนเหล่านี้นี้ต้องเผชิญกับความท้าทายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้จากสถานะเศรษฐกิจที่ผันผวนและการแข่งขันทางธุรกิจที่รุนแรง เพื่อให้วิสาหกิจชุมชนสามารถอยู่รอดและพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนจึงจำเป็นต้องมีกลยุทธ์ที่เหมาะสมกับบริบทและผลิตภัณฑ์ของตนเอง กล

ยุทธศาสตร์ดังกล่าวควรเริ่มต้นจากการศึกษาปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนอย่างละเอียด โดยเฉพาะวิสาหกิจที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นวิสาหกิจที่มีการดำเนินงานดีเด่นระดับประเทศ

กรมส่งเสริมการเกษตร ได้จัดโครงการประกวดวิสาหกิจชุมชนดีเด่นในระดับประเทศมีวัตถุประสงค์เพื่อคัดเลือกวิสาหกิจชุมชนที่มีการดำเนินงาน กระบวนการการทำงาน และการบริหารจัดการที่สามารถดำเนินกิจกรรมกลุ่มวิสาหกิจได้อย่างต่อเนื่องและมีแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือบริการที่มีความเข้มแข็งและยั่งยืน สามารถเป็นต้นแบบสำหรับการดำเนินงานให้กับวิสาหกิจชุมชนอื่น ๆ ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และพัฒนาประสิทธิภาพการประกอบการวิสาหกิจชุมชนให้มีความมั่นคง โดยกลุ่มต้องมีคุณสมบัติตามที่กำหนดจึงมีสิทธิ์สมัครเข้ารับการคัดเลือกตามโครงการ โดยกลุ่มวิสาหกิจชุมชนต้องเป็นกลุ่มที่จดทะเบียนตาม พ.ร.บ. ส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 และมีผลการประเมินศักยภาพการดำเนินงานกลุ่มอยู่ในระดับดี โดยคณะกรรมการสามารถตรวจสอบข้อมูลการดำเนินงานย้อนหลังไม่น้อยกว่า 3 ปี นับตั้งแต่วันยื่นสมัครและกลุ่มวิสาหกิจชุมชนต้องดำเนินงานโดยมีสมาชิกและเป็นบุคคลในชุมชนที่มีทักษะและศักยภาพที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชนหรือแผนพัฒนาชุมชน ซึ่งคุณลักษณะวิสาหกิจชุมชนดีเด่นประกอบด้วยความสามารถในการบริหารและการจัดการมีผู้นำที่เข้มแข็ง การมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และการมีส่วนร่วมของสมาชิก รวมทั้งการมีส่วนร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2566)

จากที่มาและความสำคัญดังกล่าวนี้ไปสู่คำถามวิจัยที่ว่า ปัจจัยอะไรบ้างที่ส่งผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนดีเด่นในประเทศไทย ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน จากวิสาหกิจชุมชนที่ได้รับรางวัลดีเด่นระดับประเทศ โดยปัจจัยเชิงสาเหตุที่นำมาใช้ในการศึกษาค้นคว้าวิจัยได้ดัดแปลงจากคุณลักษณะวิสาหกิจชุมชนดีเด่นระดับประเทศที่กำหนดโดยกรมส่งเสริมการเกษตร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ปัจจัยด้านภาวะผู้นำ และปัจจัยด้านความสามารถทางนวัตกรรม และใช้การวิเคราะห์สมการโครงสร้าง (Structural Equation Modeling: SEM) หาความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ ตลอดจนอิทธิพลทางตรง อิทธิพลทางอ้อม และอิทธิพลรวมของปัจจัยด้านภาวะผู้นำ และปัจจัยด้านความสามารถทางนวัตกรรมที่มีต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนดีเด่นในประเทศไทย ผลการวิจัยสามารถเป็นแนวทางกำหนดกลยุทธ์การดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย เพื่อให้วิสาหกิจชุมชนประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย สามารถอยู่รอดและพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

2. วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนาโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนดีเด่นในประเทศไทย
2. เพื่อวิเคราะห์อิทธิพลทางตรง อิทธิพลทางอ้อม และอิทธิพลรวมของปัจจัยที่มีต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนดีเด่นในประเทศไทย

3. การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

ภาวะผู้นำ ความสามารถทางนวัตกรรม และความสำเร็จขององค์กร

บทบาทของผู้นำในการขับเคลื่อนความสำเร็จขององค์กรได้รับการศึกษามากมายอย่างกว้างขวาง โดยเน้นที่ว่ารูปแบบการเป็นผู้นำที่แตกต่างกันมีอิทธิพลต่อการสร้างนวัตกรรมและผลลัพธ์ในการดำเนินงานอย่างไร การเป็นผู้นำแบบเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) ซึ่งมีลักษณะเด่นในการสร้างแรงบันดาลใจและกระตุ้นพนักงาน เป็นที่รู้จักกันดีในด้านผลกระทบสำคัญต่อการส่งเสริมวัฒนธรรมที่มีนวัตกรรมภายในองค์กร การศึกษาของ Ghasabeh, Reaiche, and Soosay

(2015) ชี้ให้เห็นว่าผู้นำแบบเปลี่ยนแปลงสามารถเพิ่มนวัตกรรมในองค์กรได้โดยการสร้างวิสัยทัศน์ที่สนับสนุนแนวคิดใหม่ๆ และสนับสนุนการทดลอง รูปแบบการเป็นผู้นำนี้ไม่เพียงแต่กระตุ้นให้พนักงานทำเกินกว่าความสนใจส่วนตัวเพื่อประโยชน์ขององค์กร แต่ยังสร้างสภาพแวดล้อมที่ความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรมสามารถเจริญเติบโตได้

นอกจากการเป็นผู้นำแบบเปลี่ยนแปลงแล้ว ความเป็นผู้นำแบบผู้ประกอบการมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อความสำเร็จขององค์กร เนื่องจากเน้นการสร้างนวัตกรรม ความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์ และการตัดสินใจเชิงรุก งานวิจัยในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าผู้นำแบบผู้ประกอบการสามารถเสริมสร้างการเติบโต ประสิทธิภาพ และความยืดหยุ่นขององค์กรได้อย่างมาก โดยการส่งเสริมวัฒนธรรมนวัตกรรม การมีส่วนร่วมของพนักงาน และการเรียนรู้ขององค์กร ผลการศึกษานี้เน้นย้ำถึงความสำคัญของการพัฒนาผู้นำแบบผู้ประกอบการภายในองค์กรเพื่อให้ได้เปรียบเชิงแข่งขันอย่างยั่งยืนและประสบความสำเร็จในระยะยาว (Bagheri & Pihie, 2011; Renko et al., 2015)

นอกจากนี้ บทบาทของการเป็นผู้นำในการเสริมสร้างความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์และการจัดการความรู้เป็นสิ่งสำคัญในการรักษาความสำเร็จในระยะยาว Zhou and Wu (2010) เน้นว่าผู้นำที่ส่งเสริมความยืดหยุ่นเชิงกลยุทธ์ช่วยเพิ่มความสามารถขององค์กรในการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการรักษาความสามารถทางเทคโนโลยีและการสร้างนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ Donate and de Pablo (2015) เพิ่มเติมว่าการเป็นผู้นำที่มุ่งเน้นความรู้มีบทบาทสำคัญในการนำแนวทางปฏิบัติในการจัดการความรู้ที่ขับเคลื่อนนวัตกรรม Avolio, Walumbwa, and Weber (2009) เสริมว่าการเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ขององค์กร ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างนวัตกรรมอย่างต่อเนื่องและความสำเร็จในการดำเนินงาน

การวิจัยเกี่ยวกับการเป็นผู้นำและความสามารถในการสร้างนวัตกรรมเน้นย้ำถึงความสำคัญของการเป็นผู้นำในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการนวัตกรรม Gumusluoglu and Ilsev (2009) แสดงให้เห็นว่าการเป็นผู้นำแบบเปลี่ยนแปลงสามารถเพิ่มนวัตกรรมได้โดยการให้การสนับสนุนทั้งภายในและภายนอก เช่น ทรัพยากรและเครือข่ายที่จำเป็นสำหรับกิจกรรมนวัตกรรม ในทำนองเดียวกัน Yoshida et al. (2014) ชี้ให้เห็นว่าการเป็นผู้นำแบบผู้รับใช้ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรมโดยการสร้างความรู้สึกเป็นตัวตนและชุมชนที่แข็งแกร่งภายในองค์กร ข้อค้นพบเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่าการเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพไม่เพียงแต่เกี่ยวกับการกำกับดูแลการดำเนินงาน แต่ยังเกี่ยวกับการสร้างวัฒนธรรมที่สนับสนุนการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและนวัตกรรม การศึกษาทั้งหมดที่กล่าวข้างต้นนี้แสดงถึงผลกระทบหลายด้านของการเป็นผู้นำต่อผลการดำเนินงานขององค์กร โดยเฉพาะอย่างยิ่งผ่านอิทธิพลต่อการสร้างนวัตกรรมและความสามารถในการปรับตัว

ทฤษฎีฐานทรัพยากร (Resource Based View: RBV)

งานวิจัยนี้ใช้ทฤษฎีฐานทรัพยากรเพื่อพัฒนาโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนดีเด่นในประเทศไทย แนวคิดของทฤษฎีนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ว่า ทรัพยากรภายในองค์กรเป็นสิ่งสำคัญ และองค์กรต่าง ๆ มีทรัพยากรและความสามารถแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งองค์กรจะได้รับความได้เปรียบในการแข่งขันอย่างยั่งยืนเหนือคู่แข่งเมื่อทรัพยากรและความสามารถของบริษัทนั้นเลียนแบบได้ยาก (Inimitable) ไม่สามารถทดแทนได้ (Non-substitutable) มีคุณค่า (Valuable) และหายาก (Rare) (Barney, 2014) ดังนั้นหากวิสาหกิจชุมชนมุ่งเน้นการพัฒนาทรัพยากรภายในกลุ่มให้มีเอกลักษณ์เฉพาะ (มีคุณค่า หายาก เลียนแบบไม่ได้ และไม่สามารถทดแทนได้) จะสามารถนำไปสู่ความได้เปรียบทางการแข่งขันและความสำเร็จได้ในระยะยาว ในงานวิจัยทางด้านการจัดการเมื่อไม่นานมานี้ระบุว่าภายใต้ RBV สินทรัพย์ที่จับต้องไม่ได้ เช่น ความเป็นผู้นำ และความรู้ความสามารถด้านนวัตกรรม นับเป็นทรัพยากรภายในองค์กรที่สำคัญในการขับเคลื่อนความสำเร็จขององค์กร โดยพบว่าความสามารถและพฤติกรรมความเป็น

ผู้นำที่เป็นเอกลักษณ์ เช่น ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ผู้นำที่มุ่งเน้นความเป็นผู้ประกอบการ และความเป็นผู้นำเชิงกลยุทธ์ ถือเป็นทรัพยากรภายในขององค์กรที่สำคัญในการทำให้องค์กรเพิ่มขีดความสามารถในการสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันได้ (Addin, 2020; Meraku, 2017; Uusiautti, 2015; Vasilescu, 2019) นอกจากนี้งานวิจัยที่ผ่านมายังพบว่า ภาวะความเป็นผู้นำที่เป็นเอกลักษณ์ เช่น ความเป็นผู้นำเชิงนวัตกรรม และความเป็นผู้นำเชิงสร้างสรรค์ ส่งผลต่อความสามารถในการเรียนรู้และวิธีการปรับตัวขององค์กรให้บรรลุเป้าหมายในการดำเนินงานได้ (Al-Sharif et al., 2023; Azizah et al., 2021; Riza et al., 2020; Pourkarimi et al., 2020) จากมุมมองทางทฤษฎีและวรรณกรรมที่กล่าวถึงข้างต้นภาวะผู้นำและความสามารถทางนวัตกรรมจึงถูกมองว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานขององค์กร

จากการทบทวนทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถพัฒนาโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนดีเด่นในประเทศไทย ได้ดังภาพที่ 1 และมีสมมติฐานการวิจัย ดังนี้

สมมติฐานการวิจัย

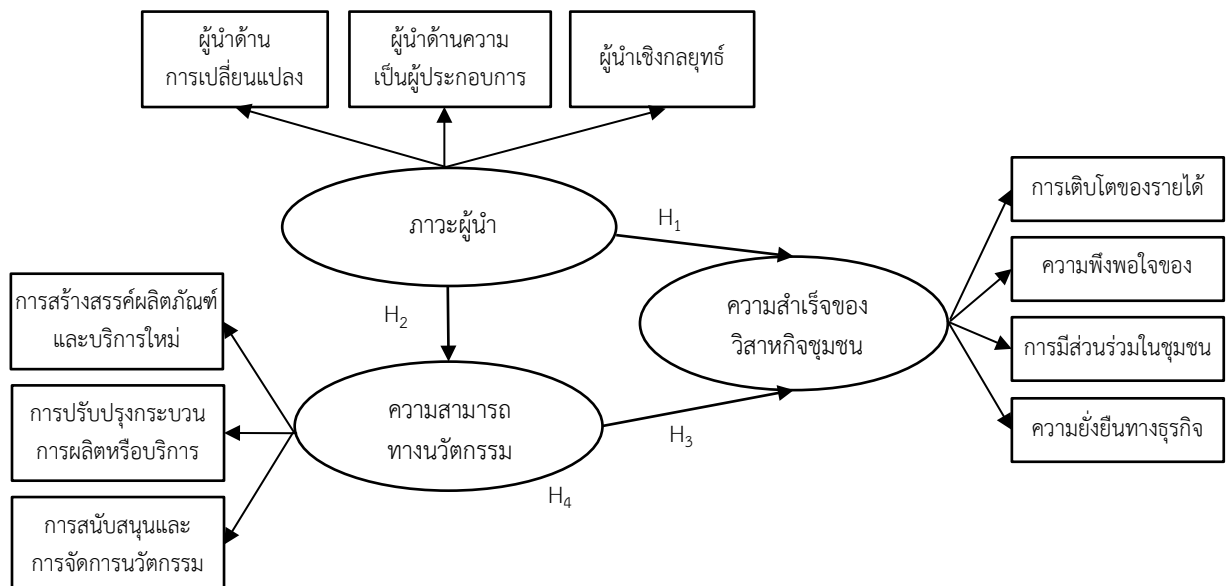
สมมติฐานที่ 1 ภาวะผู้นำมีอิทธิพลทางตรงต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน

สมมติฐานที่ 2 ภาวะผู้นำมีอิทธิพลทางตรงต่อความสามารถทางนวัตกรรม

สมมติฐานที่ 3 ความสามารถทางนวัตกรรมมีอิทธิพลทางตรงต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน

สมมติฐานที่ 4 ภาวะผู้นำมีอิทธิพลทางอ้อมต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนผ่านความสามารถทางนวัตกรรม

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

4. วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการศึกษานี้คือกลุ่มวิสาหกิจชุมชนดีเด่นที่ได้รับรางวัลผลการดำเนินงานดีเด่นจากกรมส่งเสริมการเกษตร ระหว่างปี พ.ศ. 2562 - พ.ศ. 2566 จำนวน 384 ราย (กองส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร, 2566) จากข้อมูลของ Kline (2011) ขนาดตัวอย่างสำหรับการสร้างแบบจำลองสมการโครงสร้างควรมากกว่า 200 ตัวอย่าง และควรมี 5-10 ตัวอย่างต่อหนึ่งพารามิเตอร์ เพื่อให้ได้ขนาดตัวอย่างที่เพียงพอต่อผลการวิจัยที่เชื่อถือได้ และบรรลุอัตราการตอบกลับสูงสุด ดังนั้น การวิจัยนี้จึงใช้วิสาหกิจชุมชนที่ได้รับรางวัลดีเด่นทั้งหมดในประเทศไทย จำนวน 384 ราย เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับหลักการของ Kline (2011) และเพื่อให้ได้ผลการวิจัยที่มีความเชื่อถือได้สูงสุด

ตารางที่ 1 สรุปข้อมูลผลการประกวดวิสาหกิจชุมชนดีเด่น ประจำปี 2562-2566

ปี พ.ศ./จำนวนวิสาหกิจชุมชนดีเด่น/เขต	2562 (กลุ่ม)	2563 (กลุ่ม)	2564 (กลุ่ม)	2565 (กลุ่ม)	2566 (กลุ่ม)
วิสาหกิจชุมชนดีเด่นระดับประเทศ	6	6	6	6	6
วิสาหกิจชุมชนดีเด่นระดับจังหวัด สสจ.ที่ 1 ภาคกลาง	7	8	8	8	8
วิสาหกิจชุมชนดีเด่นระดับจังหวัด สสจ.ที่ 2 ภาคตะวันตก	8	7	7	7	7
วิสาหกิจชุมชนดีเด่นระดับจังหวัด สสจ.ที่ 3 ภาคตะวันออก	8	8	8	8	8
วิสาหกิจชุมชนดีเด่นระดับจังหวัด สสจ.ที่ 4 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	19	18	19	19	19
วิสาหกิจชุมชนดีเด่นระดับจังหวัด สสจ.ที่ 5 ภาคใต้	13	13	13	13	13
วิสาหกิจชุมชนดีเด่นระดับจังหวัด สสจ.ที่ 6 ภาคเหนือ	16	16	16	16	16
รวม	77	76	77	77	77
รวมทั้งสิ้น	384				

ที่มา: กลุ่มทะเบียนและสารสนเทศวิสาหกิจชุมชน (2566)

เครื่องมือวิจัยและการตรวจสอบคุณภาพ

แบบสอบถามได้รับการพัฒนาจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเก็บข้อมูลเกี่ยวกับตัวแปรแฝงและตัวแปรสังเกตได้ทั้งหมด แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ประกอบด้วย ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ต่อเดือน ระยะเวลาของการเป็นสมาชิก และตำแหน่งงานในกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ส่วนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยการดำเนินงานที่มีผลต่อความสำเร็จ และส่วนที่ 3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนดีเด่น รวมทั้งหมด 32 ข้อ เป็นแบบสอบถามโดยใช้มาตราส่วน Likert 5 ระดับ ตั้งแต่ 1 (ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง) ถึง 5 (เห็นด้วยอย่างยิ่ง) หลังจากพัฒนาเครื่องมือแล้ว แบบสอบถามได้รับการตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาด้วยการวิเคราะห์ความสอดคล้องของรายการ (Index of Consistency: IOC) โดยผู้เชี่ยวชาญ 3 คน เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของการ

ใช้ (Try Out) กับกลุ่มที่มีคุณสมบัติใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 ชุด เพื่อตรวจสอบข้อบกพร่องและนำมาปรับปรุงแบบสอบถามให้สมบูรณ์ก่อนนำไปเก็บรวบรวมข้อมูล ได้ค่าระหว่าง 0.709 – 0.789 ซึ่งมีค่าสูงกว่าเกณฑ์ 0.70 (Hair et al., 2010) จึงถือว่าเป็นแบบสอบถามที่มีความน่าเชื่อถือ

การวัดตัวแปร

ภาวะผู้นำ (Leadership) หมายถึง ความสามารถและทักษะของผู้นำในการกำหนดทิศทาง การสร้างแรงบันดาลใจ และการกระตุ้นให้สมาชิกในวิสาหกิจชุมชนมีการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ มีแนวคิดใหม่ๆ มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ภาวะผู้นำวัดจากลักษณะและพฤติกรรมของผู้นำในสามด้านหลัก ได้แก่ ผู้นำด้านการเปลี่ยนแปลง ผู้นำด้านความเป็นผู้ประกอบการ และผู้นำเชิงกลยุทธ์ (Bagheri & Pihie, 2011; Ghasabeh, Soosay, & Reaiche, 2015; Vasilescu, 2019)

ความสามารถทางนวัตกรรม (Innovative capabilities) หมายถึง ความสามารถของวิสาหกิจชุมชนในการสร้างสรรค์และนำเสนอผลิตภัณฑ์หรือบริการใหม่ ๆ ที่ตอบสนองต่อความต้องการของตลาดและเพิ่มมูลค่าให้กับวิสาหกิจ รวมถึงความสามารถในการปรับปรุงกระบวนการผลิตหรือการบริการให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การวัดความสามารถทางนวัตกรรมของวิสาหกิจชุมชน ความสามารถทางนวัตกรรมวัดจากระดับความสามารถทางนวัตกรรมสามด้านหลัก ได้แก่ การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์และบริการใหม่ การปรับปรุงกระบวนการผลิตหรือบริการ และการสนับสนุนและการจัดการนวัตกรรม (Chesbrough & Bogers, 2014; Tidd & Bessant, 2014)

ความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน (The success of community enterprise operations) หมายถึงผลลัพธ์ที่แสดงถึงการบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยวัดจากมิติต่าง ๆ เช่น การเติบโตของรายได้ ความพึงพอใจของสมาชิก การมีส่วนร่วมในชุมชน และความยั่งยืนทางธุรกิจ (Rural Development Policy Institute, 2018; Zhang & Swanson, 2014)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลผ่านแบบสอบถามที่ถูกตรวจสอบคุณภาพเรียบร้อยแล้ว โดยส่งไปยังประธานหรือคณะกรรมการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เนื่องจากบุคคลเหล่านี้มีความเข้าใจลึกซึ้งและมีความรับผิดชอบต่อการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจ การแจกจ่ายแบบสอบถามผ่านทางไปรษณีย์ เพื่อให้ครอบคลุมกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ต่างๆ ผู้วิจัยได้ทำการโทรติดตามผลหลังจากการส่งจดหมายครั้งแรกสองสัปดาห์ เพื่อเพิ่มอัตราการตอบกลับ การโทรติดตามนี้เป็นการยืนยันการได้รับแบบสอบถามและกระตุ้นให้ผู้รับส่งกลับแบบสอบถามให้ครบถ้วน (Dillman, Smyth, & Christian, 2014) ผลจากการแจกจ่ายและติดตามผลแบบสอบถามดังกล่าว ส่งผลให้มีจำนวนแบบสอบถามที่ส่งกลับมทั้งหมด 249 ชุด คิดเป็นอัตราการตอบกลับร้อยละ 64.84 อัตราการตอบกลับในระดับนี้ถือว่าน่าพอใจและสามารถนำมาวิเคราะห์ได้อย่างมีนัยสำคัญ (Baruch & Holtom, 2008)

สถิติที่ใช้ในการวิจัย

สถิติเชิงพรรณนา ประกอบด้วย ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ในการสรุปคุณลักษณะพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง

การวิเคราะห์สหสัมพันธ์ (Correlation Analysis) ใช้เพื่อประเมินทิศทางของความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสองตัว โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Correlation Coefficient) เพื่อตรวจสอบความสัมพันธ์เบื้องต้นระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม รวมถึงระหว่างตัวแปรอิสระด้วยกันเองเพื่อให้มั่นใจว่าข้อมูลมีความสัมพันธ์ที่มีนัยสำคัญ

การวิเคราะห์ด้วยแบบจำลองสมการโครงสร้าง (Structural Equation Modeling: SEM) ใช้ในการตรวจสอบความสอดคล้องของแบบจำลองเชิงสาเหตุกับข้อมูลเชิงประจักษ์ สามารถประมาณอิทธิพลทางตรง อิทธิพลทางอ้อม และอิทธิพลรวมของตัวแปรในแบบจำลองเชิงสาเหตุ โดยการวิเคราะห์สถิติค่าสัมประสิทธิ์เส้นทาง (Path Coefficient) เพื่อตรวจสอบและยืนยันความสัมพันธ์ที่ตั้งสมมติฐานไว้ ซึ่งทำให้สามารถระบุได้ว่าปัจจัยใดมีผลต่อความสามารถทางนวัตกรรม และความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน

5. ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 65.7 โดยอายุของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 40-49 ปี คิดเป็นร้อยละ 48.2 ระดับการศึกษาส่วนใหญ่เป็นระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 45.35 รายได้ต่อเดือนต่ำกว่า 10,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 41.50 ระยะเวลาของการเป็นสมาชิกวิสาหกิจชุมชนอยู่ในช่วง 6-10 ปี คิดเป็นร้อยละ 35.58 และตำแหน่งในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนส่วนใหญ่เป็นคณะกรรมการของกลุ่ม คิดเป็นร้อยละ 55.38

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสังเกตได้ในโมเดล

ผลการวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนาพบว่า คะแนนเฉลี่ยสำหรับตัวแปรทั้งหมดเกิน 2.5 ซึ่งบ่งชี้ว่าผู้ตอบแบบสอบถามรับรู้ความสามารถและทักษะของผู้นำวิสาหกิจชุมชนอยู่ในระดับมาก และรับรู้วิสาหกิจชุมชนของตนมีความสามารถทางนวัตกรรม สามารถบรรลุเป้าหมายในการดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผลการวิเคราะห์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สันแสดงให้เห็นว่าค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์อยู่ระหว่าง 0.586 ถึง 0.629 โดยมีค่า $p < 0.05$ แสดงให้เห็นว่าตัวแปรทุกตัวมีความสัมพันธ์เชิงบวก อีกทั้งไม่มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ใดที่เกิน 0.80 จึงไม่พบปัญหาความสัมพันธ์ที่รุนแรงในการศึกษา (Hair et al., 2013) แสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 สถิติเชิงพรรณนาและค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สันของตัวแปรสังเกตได้

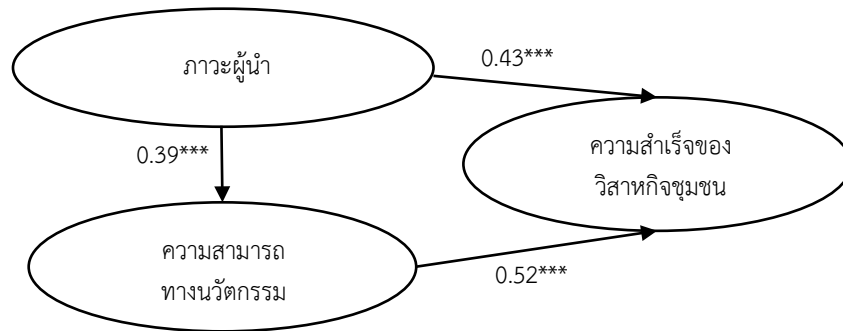
ตัวแปร	ภาวะผู้นำ	ความสามารถทางนวัตกรรม	ความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน
ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	3.64	3.47	4.11
ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	.80	.72	.54
ภาวะผู้นำ	1.000		
ความสามารถทางนวัตกรรม	.564***	1.000	
ความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน	.586***	.629***	1.000

*** $p < 0.01$

ผลการวิเคราะห์โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนดีเด่นในประเทศไทย

จากการวิเคราะห์แบบจำลองสมการโครงสร้าง (Structural Equation Modeling: SEM) พบว่าแบบจำลองเชิงสาเหตุที่พัฒนาขึ้นมีความกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์อย่างมีนัยสำคัญ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ประกอบด้วยค่า Chi-Square (χ^2), Degree of Freedom (df), χ^2/df , Comparative Fit Index (CFI), Incremental Fit Index (IFI),

Goodness of Fit Index (GFI), และ Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA) โดยมีรายละเอียดดังนี้ ($\chi^2=87.356$, $df=67$, $\chi^2/df=1.321$, CFI=0.990, IFI=0.990, GFI=0.923, RMSEA=0.035) ค่าดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าแบบจำลองที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ แสดงในภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ผลการวิเคราะห์แบบจำลองสมการโครงสร้าง (revised model)

$N=249$; $\chi^2=87.356$, $df=67$, $\chi^2/df=1.321$; GFI = 0.923; RMSEA = 0.035; IFI = 0.990; CFI = 0.990

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์อิทธิพลของตัวแปรในโมเดล

Effect	Hypothesis	Structural Path Relationship	R ²	Standardized Regression Coefficient			(Hypothesis Test)
				DE	IE	TE	
Direct Effect	H1	ภาวะผู้นำ → ความสำเร็จ	0.61	0.43***	-	0.43***	Accept
Direct Effect	H2	ภาวะผู้นำ → นวัตกรรม	0.58	0.39***	-	0.39***	Accept
Direct Effect	H3	นวัตกรรม → ความสำเร็จ	0.70	0.52***	-	0.52***	Accept
Indirect Effect	H4	ภาวะผู้นำ → นวัตกรรม → ความสำเร็จ	0.84	0.37***	.22***	0.59***	Accept

***p<.01

จากตารางที่ 2 ผลการศึกษาอิทธิพลทางตรง อิทธิพลทางอ้อม และอิทธิพลรวมของตัวแปรแบบจำลองสมการโครงสร้าง โดยการวิเคราะห์สถิติค่าสัมประสิทธิ์เส้นทาง (Path Coefficient) พบว่า ภาวะผู้นำและความสามารถทางนวัตกรรมสามารถอธิบายความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนได้เด่นได้ที่ 84% ($R^2=0.84$) โดยภาวะผู้นำมีอิทธิพลทางตรงต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนดีเด่นขนาดอิทธิพลเท่ากับ 0.43 ($p < 0.01$) และมีอิทธิพลทางตรงต่อความสามารถทางนวัตกรรมขนาดอิทธิพลเท่ากับ 0.39 ($p < 0.01$) ดังนั้นจึงยอมรับสมมติฐาน H1 และ H2 ตามลำดับ ความสามารถทางนวัตกรรมมีอิทธิพลทาง

อิทธิพลเท่ากับ 0.59 ($p < 0.01$) ดังนั้นจึงยอมรับสมมติฐาน H4 ผลการวิเคราะห์ดังกล่าวบ่งชี้ว่า โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่พัฒนาขึ้นสามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนดีเด่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

6. สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนดีเด่นในประเทศไทย และ 2) วิเคราะห์อิทธิพลทางตรง อิทธิพลทางอ้อม และอิทธิพลรวมของปัจจัยที่มีต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนดีเด่นในประเทศไทย เพื่อตอบวัตถุประสงค์ดังกล่าวงานวิจัยนี้จึงนำทฤษฎี RBV มาพัฒนาแบบจำลองความสัมพันธ์เชิงสาเหตุและใช้เทคนิคการวิเคราะห์แบบจำลองสมการโครงสร้าง (SEM) ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิเคราะห์แบบจำลองสมการโครงสร้างระบุว่าแบบจำลองมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ และตัวแปรทั้งหมดในแบบจำลองสามารถอธิบายความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนดีเด่นได้ 84% ผลการวิจัยยังบ่งชี้ถึงอิทธิพลทางตรงของภาวะผู้นำต่อความสามารถทางนวัตกรรมและความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนดีเด่น และความสามารถทางนวัตกรรมมีอิทธิพลทางตรงต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนดีเด่น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าภาวะผู้นำที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ อันได้แก่ ผู้นำด้านการเปลี่ยนแปลง ผู้นำด้านความเป็นผู้ประกอบการ และผู้นำเชิงกลยุทธ์มีบทบาทสำคัญในการสร้างแรงจูงใจและสนับสนุนการทำงานของสมาชิกในวิสาหกิจชุมชนให้การทำงานที่มีประสิทธิภาพและสร้างนวัตกรรมได้ (Bagheri & Pihie, 2011; Ghasabeh, Soosay, & Reaiche, 2015; Vasilescu, 2019) นอกจากนี้ความสามารถทางนวัตกรรมมีความสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนโดยการเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงาน การเพิ่มมูลค่าและคุณภาพของผลิตภัณฑ์หรือบริการ การปรับตัวและการตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลง การสร้างความร่วมมือและเครือข่าย และการสร้างความยั่งยืน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาและสนับสนุนความสามารถทางนวัตกรรมในวิสาหกิจชุมชนเพื่อสร้างความเจริญเติบโตและความยั่งยืนในระยะยาว สอดคล้องกับ (Chesbrough & Bogers, 2014; Tidd & Bessant, 2014) พบว่าวิสาหกิจชุมชนที่มีความสามารถในการนำนวัตกรรมมาใช้สามารถตอบสนองต่อความต้องการของลูกค้าได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ สามารถดึงดูดลูกค้าใหม่และรักษาลูกค้าเดิมไว้ได้ การมีผลิตภัณฑ์หรือบริการที่มีคุณภาพสูงและเป็นเอกลักษณ์ทำให้วิสาหกิจชุมชนสามารถแข่งขันในตลาดได้ดียิ่งขึ้น

นอกจากนี้ยังพบว่าภาวะผู้นำมีอิทธิพลทางอ้อมต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนดีเด่นผ่านความสามารถทางนวัตกรรม ซึ่งมีอิทธิพลสูงสุดต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนดีเด่น แสดงให้เห็นว่าภาวะผู้นำมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมความสามารถทางนวัตกรรมในวิสาหกิจชุมชน โดยผู้นำที่มีประสิทธิภาพสามารถสร้างแรงจูงใจและสนับสนุนการสร้างสรรค์ จัดสรรทรัพยากรที่จำเป็น ส่งเสริมการทำงานร่วมกันและการเรียนรู้ และสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เน้นนวัตกรรม ทั้งนี้การพัฒนาภาวะผู้นำที่สนับสนุนความสามารถทางนวัตกรรมเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความสำเร็จและความยั่งยืนในระยะยาวสำหรับวิสาหกิจชุมชน โดยผู้นำที่มีวิสัยทัศน์และความสามารถในการสร้างแรงจูงใจให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสามารถสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการคิดค้นและพัฒนาวัตกรรมได้ (Mittal & Dhar, 2015) และภาวะผู้นำที่สนับสนุนและให้ทรัพยากรที่เพียงพอสามารถเพิ่มความสามารถทางนวัตกรรมและผลลัพธ์ทางการดำเนินงานขององค์กรได้ (Amabile et al., 2018) รวมถึงผู้นำที่สามารถสร้างและรักษาวินัยธรรมองค์กรที่เน้นนวัตกรรมจะช่วยให้วิสาหกิจชุมชนสามารถนำแนวคิดใหม่ๆ มาใช้และปรับปรุงกระบวนการดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง (Naranjo-Valencia, Jiménez-Jiménez, & Sanz-Valle, 2016)

7. ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าภาวะผู้นำมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมความสามารถทางนวัตกรรมและความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนดีเด่น ภาวะผู้นำที่ดีไม่เพียงแต่ส่งผลโดยตรงต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน แต่ยังมีความสำคัญในการกระตุ้นและส่งเสริมความสามารถทางนวัตกรรม ซึ่งเป็นตัวกลางที่มีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญต่อความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาและอบรมผู้นำวิสาหกิจชุมชนเพื่อเพิ่มพูนทักษะและความสามารถในการเป็นผู้นำที่มุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลง มีทักษะความเป็นผู้ประกอบการ และมีความรู้ความสามารถในการสร้างกลยุทธ์เพื่อจัดการเรียนรู้ให้กับสมาชิกในกลุ่มเพื่อสร้างโอกาสและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการคิดค้นและนำนวัตกรรมมาใช้ในการดำเนินงานจะช่วยให้วิสาหกิจชุมชนสามารถบรรลุเป้าหมายและประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ควรส่งเสริมการวิจัยและการพัฒนานวัตกรรมในวิสาหกิจชุมชนผ่านการสนับสนุนทางการเงินและการให้คำปรึกษา หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสร้างโปรแกรมที่เน้นการพัฒนานวัตกรรมและการสร้างความสามารถในการแข่งขันในตลาด ในระยะยาวการส่งเสริมความสามารถทางนวัตกรรมและภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพจะช่วยให้วิสาหกิจชุมชนสามารถสร้างความเจริญเติบโตและความยั่งยืนในสังคม และเป็นตัวอย่างที่ดีในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนในประเทศและในระดับสากล

8. เอกสารอ้างอิง

- กองส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร. (2566). ผลการประกวดวิสาหกิจชุมชนดีเด่น 2566. สืบค้นเมื่อ 25 กุมภาพันธ์ 2566, จาก <http://www.sceb.doe.go.th/>
- Addin, N. A. H. T. (2020). The relationship between the leadership and organizational performance a review. *International Journal of Innovations in Engineering Research and Technology*, 7(11), 120-128.
- Al-Sharif, A. M., Ali, M. H., Jaharuddin, N. S., Abdulsamad, A., & Jandab, A. (2023). The role of innovation capability in the relationship between entrepreneurial leadership and innovation performance in the SMEs service industry. *Advances in Social Sciences Research Journal*, 10(1), 264-278. <https://doi.org/10.14738/assrj.101.13802>
- Amabile, T. M., Barsade, S. G., Mueller, J. S., & Staw, B. M. (2005). Affect and creativity at work. *Administrative science quarterly*, 50(3), 367-403. <https://doi.org/10.2189/asqu.2005.50.3.367>
- Avolio, B. J., Walumbwa, F. O., & Weber, T. J. (2009). Leadership: Current theories, research, and future directions. *Annual review of psychology*, 60(1), 421-449. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.60.110707.163621>
- Azizah, S., Nurhayati, S., Anggraeni, A., & Helmy, I. (2021). The impact of transformational leadership on innovative capability: Mediating role of employee optimism. *Management Science Letters*, 11(2), 435-440. <https://doi.org/10.5267/j.msl.2020.9.025>
- Bagheri, A., & Pihie, Z. A. L. (2011). Entrepreneurial leadership: Towards a model for learning and development. *Human Resource Development International*, 14(4), 447-463. <https://doi.org/10.1080/13678868.2011.601594>

- Barney, J. B. (2014). Revisiting the resource-based view of the firm. *Strategic Management Journal*, 35(12), 1456-1476.
- Baruch, Y., & Holtom, B. C. (2008). Survey response rate levels and trends in organizational research. *Human Relations*, 61(8), 1139-1160. <https://doi.org/10.1177/0018726708094863>
- Chesbrough, H., & Bogers, M. (2014). Explicating open innovation: Clarifying an emerging paradigm for understanding innovation. *Research Policy*, 44(1), 1-23.
- Dillman, D. A., Smyth, J. D., & Christian, L. M. (2014). *Internet, phone, mail, and mixed mode surveys: The tailored design method* (4th ed.). New Jersey: John Wiley & Sons.
- Donate, M. J., & de Pablo, J. D. S. (2015). The role of knowledge-oriented leadership in knowledge management practices and innovation. *Journal of business research*, 68(2), 360-370. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2014.06.022>
- Ghasabeh, M. S., Soosay, C., & Reaiche, C. (2015). The emerging role of transformational leadership. *The Journal of Developing Areas*, 49(6), 459-467. <https://doi.org/10.1353/jda.2015.0090>
- Gumusluoglu, L., & Ilsev, A. (2009). Transformational leadership and organizational innovation: The roles of internal and external support for innovation. *Journal of Product Innovation Management*, 26(3), 264-277. <https://doi.org/10.1111/j.1540-5885.2009.00657.x>
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2020). *Multivariate Data Analysis* (8th ed.). Cengage Learning.
- Hair, Jr.J.F., Babin, B.J., & Anderson, R.E. (2010). *Multivariate Data Analysis: A Global Perspective* (7th ed.). New Jersey: Pearson Prentice Hall.
- Kline, R. B. (2011). *Principles and practice of structural equation modeling* (3rd ed.). New York: Guilford Press.
- Kline, R. B. (2016). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling* (4th ed.). Guilford Press.
- Meraku, A. (2017). Role of leadership in organizational effectiveness. *Journal of Economics, Business and Management*, 5(11), 336-340. <https://doi.org/10.18178/joebm.2017.5.11.535>
- Mittal, S., & Dhar, R. L. (2015). Transformational leadership and employee creativity: mediating role of creative self-efficacy and moderating role of knowledge sharing. *Management decision*, 53(5), 894-910. <https://doi.org/10.1108/MD-07-2014-0464>
- Naranjo-Valencia, J. C., Jiménez-Jiménez, D., & Sanz-Valle, R. (2016). Studying the links between organizational culture, innovation, and performance in Spanish companies. *Revista latinoamericana de psicología*, 48(1), 30-41. <https://doi.org/10.1016/j.rlp.2015.09.009>
- Pourkarimi, J., Homayeni Demirchi, A., Fakoor, R., & Najafpour, Y. (2020). An investigation of the mediating effect of organizational creativity on the relationship between transformational leadership and organizational innov. *Journal of Research in Human Resources Management*, 12(3), 153-182.

- Renko, M., El Tarabishy, A., Carsrud, A. L., & Brännback, M. (2015). Understanding and measuring entrepreneurial leadership style. *Journal of small business Management*, 53(1), 54-74. <https://doi.org/10.1111/jsbm.12086>
- Riza, M. F., Nimran, U., Al Musadieq, M., & Utami, H. N. (2020). The Effect of Innovative Leadership and Creative Leadership to Organizational Learning, Organizational Adaptation and Adaptive Performance. *JPAS (Journal of Public Administration Studies)*, 5(2), 51-55. <https://doi.org/10.21776/ub.jpas.2020.005.02.2>
- Rural Development Policy Institute. (2018). Measuring the success of rural enterprises: A comprehensive approach. *Journal of Rural Development*, 34(2), 123-145.
- Tidd, J., & Bessant, J. (2014). Innovation and entrepreneurship (2nd ed.). John Wiley & Sons.
- Turner, R. C., & Carlson, L. (2003). Indexes of item-objective congruence for multidimensional items. *International journal of testing*, 3(2), 163-171. https://doi.org/10.1207/S15327574IJT0302_5
- Uusiautti, S. (2015). Success at work requires successful leaders? The elements of successful leadership according to leaders and employees in a Finnish mid-size enterprise. *International Journal of Research Studies in Psychology*, 4(3), 49-65. <https://doi.org/10.5861/ijrsp.2015.1164>
- Vasilescu, M. (2019). Leadership styles and theories in an effective management activity. *Annals-Economy Series*, 4, 47-52.
- Yoshida, D. T., Sendjaya, S., Hirst, G., & Cooper, B. (2014). Does servant leadership foster creativity and innovation? A multi-level mediation study of identification and prototypicality. *Journal of Business Research*, 67(7), 1395-1404. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2013.08.013>
- Zhang, W., & Swanson, L. (2014). Community enterprises: Success factors and performance outcomes. *Journal of Community Development*, 39(1), 76-90.
- Zhou, K. Z., & Wu, F. (2010). Technological capability, strategic flexibility, and product innovation. *Strategic management journal*, 31(5), 547-561. <https://doi.org/10.1002/smj.830>